

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Aile ve Çocuk Mahkemelerinde Çalışan Meslek Elemanlarının Sosyal Hizmet Uzmanlarına Bakış Açısının İncelenmesi

Examination of the Perspectives of Professional Staff Working in Family and Juvenile Courts to Social Workers

Nurgül GÜRBÜZ¹, Mehmet KIRLIOĞLU²

¹ Stajyer Sosyal Hizmet Uzmanı,
Necmettin Erbakan Üniversitesi,
ngurbuz337@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-5192-3559

² Doç. Dr., Karabük Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta:
kirioglumehmet@gmail.com,
ORCID ID: 0000-0003-0130-0841,

Başvuru: 12.08.2021
Kabul: 29.03.2022

Atıf:
Gürbüz, N. ve Kırlioğlu, M. (2022).
Aile ve çocuk mahkemelerinde
çalışan meslek elemanlarının sosyal
hizmet uzmanlarına bakış açısının
incelenmesi. *Toplum ve Sosyal
Hizmet*, 33(2), 483-508. DOI:
10.33417/ tsh.981865

ÖZ

Bu araştırma, aile ve çocuk mahkemelerinde çalışan meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısının incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiş ve veri toplama aracı olarak "Kişisel Bilgi Formu" ve "Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu" kullanılmıştır. Araştırma, katılımcıların gönüllülüğü esas alınarak yürütülmüş ve araştırma sürecinde 10'u pedagoğ, 11'i psikolog, 10'u avukat olmak üzere toplamda 31 kişi ile görüşme sağlanmıştır. Çalışmada meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarıyla yaşadıkları deneyimlerini, ilişkilerinin mahiyetini ve bakış açılarını ortaya çıkarmaya yönelik sorular sorulmuştur. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler word programına aktarılmış ve betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda toplamda 7 farklı tema oluşturulmuştur. Bunlar arasında; Sosyal Hizmet Uzmanlarının Eğitimi: "Gelişmiş Tespit Yeteneği", Görüşme Süreci: "Ev İncelemesi Olmadan Olmaz", SİR'lerin Değerlendirilmesi: "Mesleki Uygulamanın Avantajları", Dava Süreci: "Rahatlatıcı ve Güven Verici", Birlikte Çalışma Deneyimi: "Farklı Bakış Açılarının Bütünleşmesi", Sosyal Hizmet Uzmanlarının Görevleri: "Mahkemenin Yardımcı Elemanı", Görev Tanımının Farklılaşmaması: "Hukuki Bir Boşluk" isimli temalar bulunmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre; psikolog ve pedagoğlar, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulama yapmalarının ve sosyal inceleme raporu ile ilgili eğitim almalarının avantajlı bir durum olduğu vurgulanmaktadır. Araştırmaya katılanların çoğu meslek elemanlarının aynı çatı altında bulunması ve aynı görev tanımının olması durumunu hukuki bir boşluk olarak nitelendirmektedir.

Anahtar kelimeler: Aile ve çocuk mahkemesi, sosyal hizmet uzmanı, pedagoğ, psikolog, avukat

ABSTRACT

This research was carried out in order to examine the perspective of professional staff working in family and juvenile courts to social workers. In the research, the phenomenological approach, which is one of the qualitative research methods, was preferred and "Personal Information Form" and "Semi-Structured Interview Form" were used as a data collection tool. The research was conducted on the basis of the volunteerism of the participants and a total of 31 interviews were provided during the research process, including 10 pedagogues, 11 psychologists and 10 lawyers. In the study, questions were asked about the experiences of professional employees with social workers, the nature of their relationships and perspectives. The data obtained as a result of the interviews were transferred to the word program and analyzed by descriptive analysis method. As a result of the analyses, a total of 7 different themes were created. Among them; Training of SW's: "Advanced Detection Ability", Interview Process: "Not Without Home Review", Evaluation of SRR's: "Advantages of Professional Practice", Litigation Process: "Relaxing and Reassuring", Co-working Experience:

“Integration of Different Perspectives”, Duties of SW's: “Co-Employee of the Court”, Non-Differentiation of The Job Description: “A Legal loophole”. According to the results of the study; psychologists and pedagogues emphasize that it is advantageous for social workers to practice professionally and to receive training on social review report. Most of the participants in the study describe the fact that the professional staff are under the same roof and have the same job description as a legal loophole.

Keywords: *Family and juvenile court, social worker, pedagogue, psychologist, lawyer*

GİRİŞ

Sosyal Hizmet Sözlüğü'nde adli sosyal hizmet; yasalarla, yasal konularla ve davalarla hem ceza hem de hukuki adalet sistemleri içinde ilgilenen ve çocuk refahı, çocuk velayeti, boşanma, suça sürüklenen çocuklar, akrabaların sorumluluğu, refah hakları, zorunlu tedavi programları ve yasal yeterlilik konularını içeren uzmanlık alanıdır (Baker, 2003). Adli sosyal hizmet, sosyal hizmet uzmanlarının tanıkları hazırlamasına yardımcı olur. Ayrıca adalet sistemi içindeki diğer çalışanları sosyal refah konularında ve meslektaşlarını da yasalar konusunda bilgilendirir (Gökçearslan-Çifci, t.y.).

Richmond, 1917 yılında yazdığı "Sosyal Teşhis" kitabında, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Çocuk Mahkemelerinin oluşumunu sosyal hizmet uzmanlarına borçlu olduğunu belirtmiştir. Yasal kanıtların psikososyal bilgilerle pekiştirildiği bu mahkemeler, mağdur çocuk hakkında karar verirken, sadece bu bilgilerin önemli olduğunu anlamakla kalmamışlar; bilgileri toplama yönteminin de çocuğun refahı üzerinde etkili olduğunu kavramışlardır. Çocuk mahkemesi, böyle bir incelemenin amacının yalnızca bir suçluyu yakalamak ya da tutuklamak olmadığını ve bir çocuğun güçlüklerle baş etme konusunda onun için en iyi yolun ne olduğunu öğrenme isteğiyle yapılması gerektiğine inanmıştır (Uluğtekin, 2004). Buradan hareketle mahkeme süreçleri incelenirse sosyal hizmet uzmanlarının ve yapacakları uygulamaların ne kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Aile mahkemeleri; Türk Medeni Kanunu'na bağlı olarak gelişen bir uzmanlık mahkemesidir ve Türkiye'de yeni bir adımdır (Cılga, 2005). Aile hukukundan kaynaklı sorunları ve davaları görüşmek ve çözüme kavuşturabilmek için 2003 yılında Aile Mahkemeleri kurulmuştur (Buz vd., 2005). Aile Mahkemeleri'nde ailelere yönelik uygulamalar bir uzmanlık çerçevesinde ele alındığı için yapılan bu yenilik adli alanda önemli bir adım olarak nitelendirilmektedir (Cılga, 2005). Adalet Bakanlığı'nca Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun olumlu görüşü ile her ilde ve merkez nüfusu yüz binin üzerindeki her ilçede, tek hâkimli ve asliye mahkemesi derecesinde olmak üzere mahkemeler kurulmaktadır (AMK, m.2). Adalet Bakanlığı'nca mahkemelere görevlendirilen sosyal çalışma görevlisinin tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış, psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı olması uygun görülmektedir (AMK, m.5/3).

Aile ve çocuk mahkemeleri birçok ailevi ve çocukla ilgili problemi hukuki açıdan çözerken ve kararın en doğru şekilde verilmesi için çaba sarf ederken burada hem sosyal hizmet uzmanlarına hem de meslek elemanlarına önemli bir sorumluluk vermektedir (Atamtürk, 2010). Ancak aile ve çocuk mahkemelerinde görevli sosyal hizmet uzmanlarının mesleğine özgü tanımlanmış rol ve sorumlulukları bulunmamaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanlarının dava öncesi ve dava sırasında müracaatçılara karşı yaklaşımları, yazdıkları raporların dava sürecine etkisi, müracaatçıları ele alma yöntemleri ve yazdıkları sosyal inceleme raporlarına diğer meslek elemanlarının bakış açısının incelenmesi araştırmaya değer bir konu olarak düşünülmektedir.

3.7.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde "sosyal çalışma görevlisi" psikolojik danışmanlık ve rehberlik, psikoloji, sosyoloji, çocuk gelişimi, öğretmenlik, aile ve tüketici bilimleri ve sosyal hizmet alanlarında eğitim veren kurumlardan mezun meslek mensuplarını ifade etmektedir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 17. maddesinde ise "her mahkemeye en az birer ve iş durumuna göre yeterli sayıda psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, sosyal hizmet alanlarında en az lisans düzeyinde eğitim veren kurumlardan mezun sosyal çalışma görevlisi Adalet Bakanlığı tarafından atanır" şeklinde ifade edilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları velayet konusunda, korunma ve bakım altına alınan çocuklar ve çocuk mahkûmlar gibi alanlarda diğer meslek elemanlarına eğitim hizmeti, topluma yönelik eğitimler, faillere, mağdurlara ve yakınlarına yönelik değerlendirme ve danışmanlık hizmeti ve bilirkişilik hizmeti verebilmekte ve sosyal hizmetin kapsamına giren konular üzerinde politika geliştirilmesini sağlayabilmektedir. Psikologlar ve pedagoglar (psikolojik danışmanlık ve rehberlik mezunu) bireysel ve grup çalışmalarının hazırlanması ve yürütülmesinde psiko-eğitim ve diğer psikososyal programların hazırlanmasında bilgi paylaşımı ve iş birliği yapmaktadırlar (Durak ve Durak, 2020). Sosyal hizmet uzmanları çalışmalarını mikro, mezo ve makro alanda gerçekleştirip ve bireyi tüm yönleriyle ele alırken diğer meslek elemanları bireysel ve grup çalışmalarında daha aktif rol almaktadırlar.

Görev tanımlamasında mesleki rol ve sorumlulukların sınırı belirlenmemiş olmakla birlikte uygulama alanında işleyişin nasıl yürütülmesi gerektiğine dair net bir bilgi de yoktur. Bu durumdan kaynaklı ise sosyal hizmet uzmanları ve diğer meslek elemanları birbirlerinin sınırlarına istemli ya da istemsiz bir şekilde müdahil olabilmektedirler. Bu durumdan dolayı da mesleki açıdan uyumsuzluk ya da mesleki çatışmalar ortaya çıkabilmekte ve böylelikle hizmet kalitesini düşürebilmektedir (Atamtürk, 2010). Bu nedenle meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarının rolleri hakkında ne tür bir bilgiye sahip oldukları, nasıl bir deneyimleri olduğu ve ne düşündükleri (Ergüt, 2019) araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Literatür incelendiğinde adli alanda çalışan meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanları ile ilgili görüşlerini ele alan çalışma bulunmamaktadır. Ancak Ergüt (2019)'ün çalışması Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığındaki yardımcı uzmanların görüşlerini ele almaktadır. Bu çalışmada ise adli alanda çalışmakta olan farklı meslek elemanlarının (avukat, psikolog ve pedagog) sosyal hizmet uzmanları hakkındaki görüşleri ele alınmıştır. Çalışmanın hem ilk olması açısından hem de meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına dair görüşlerini ortaya çıkaracağı için önemli görülmektedir.

Araştırma, sosyal hizmet uzmanlarının; mesleki eğitim süreçleri, sosyal yaşamları ve iş yaşamları gibi değişkenlere sahip olması nedeniyle literatüre, sosyal hizmet uzmanlarına, sosyal hizmet uzmanı adaylarına ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmanın konusu, adli alanda çalışmayı düşünen sosyal hizmet uzmanı adaylarının veya adli alanda çalışan sosyal hizmet

uzmanlarının dikkatini çekebilir. Böylece Koç'un (2015) da ifade ettiği gibi uzmanların, mesleki eğitim yoluyla kazandıkları bilgi, beceri ve değer sistemi donanımını adli alanda karşılaştıkları sorunların çözümünde bilinçli olarak kullanıp bireysel işlevselliklerini arttırarak mesleki hayatlarında daha başarılı olabilecekleri düşünölmektedir. Ayrıca araştırma Adliye'de görev yapan uzmanların ve meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısının incelenmesi ve sonrasında ortaya çıkan olumlu-olumsuz yönlerin değerlendirilerek belirlenmesi açısından da önemli görölmektedir.

Bu anlamda adli sosyal hizmet alanı ölkemizde yeni ve gelişmekte olan bir alan olduğu için bireylerin ve toplumun bu alana ilgilerini çekebilmek ve görünürlüğünü sağlamak amacıyla toplumun bilinçlendirilmesi gerektiği bu nedenle de uzmanların ve meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına mesleki açıdan nasıl bir pencereden baktığı ve onları nasıl değerlendirdiklerini araştırmanın ve incelemenin önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Sosyal adaleti geliştirmek için, kanuna aykırı bir konunun hukuk çevresinde incelenmesi, araştırma ve soruşturma yapılması, davaların karara bağlanması, sunulan hizmetlerin etkisini ve etkililiğini arttırmaya yönelik adli meslek gruplarının; sosyal hizmet alanında farkındalığını ve bilgi edinmesine aracılık edeceği için bu gruplara katkısı olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Aile ve Çocuk Mahkemelerinde görevli olan sosyal hizmet uzmanlarıyla birlikte aile hukukundan doğan davalara ve mağdurun ifade alma ve karar verme sürecinde aktif rol oynayan meslek elemanlarının perspektifinden sosyal hizmet uzmanına bakış açısının, meslekler arası ilişkinin mahiyetinin ve mahkeme süreçlerinin nasıl geliştiğinin incelenmesi olarak tanımlanabilir.

Bu doğrultuda araştırmanın alt amaçlarına şu sorularla cevaplar aranmaktadır:

1. Sosyal hizmet uzmanlarının adli alanda mesleğe özgü tanımlanmış rol ve görevlerinin yokluğu diğer meslek elemanları tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
2. Sosyal hizmet uzmanlarının aldığı eğitim ile adli alanda çalışmalarını nasıl değerlendirmektedirler?
3. Sosyal hizmet uzmanlarının dava öncesi ve dava sırasında müracaatçılara karşı yaklaşımı ile yazdıkları raporların dava sürecine etkisi diğer meslek elemanları tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
4. Sosyal hizmet uzmanlarının yazdıkları sosyal inceleme raporları diğer meslek elemanları tarafından nasıl değerlendirilmektedir?

YÖNTEM

Araştırmanın Deseni

Aile ve Çocuk Mahkemeleri'nde görevli meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanları hakkında düşüncelerinin değerlendirilmesi, mesleklerarası profesyonel ilişkinin mahiyetinin tespit edilmesi ve

bakış açılarının derinlemesine incelenmesi amacıyla hazırlanan bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile tasarlanmıştır. Çalışma grubu araştırmanın amacı doğrultusunda bahsi geçen olguyu deneyimleyen ve bu olguyu dışa vurabilecek ve yansıtabilecek bireylerden oluştuğu için (Parlak ve Demir-Çelebi, 2018) nitel araştırma yöntemlerinden olan fenomenolojik yaklaşım kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'in (2016) yaptığı tanıma göre nitel araştırma "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" olarak tanımlanabilir. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin kendi pencerelerinden algılarını ve deneyimlerini belirgin hale getirmeyi hedefleyen bir araştırma desenidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016).

Çalışma Grubu

Araştırma Türkiye'nin farklı şehirlerinde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde görev yapmakta olan psikolog, pedagog ve avukatlar ile gerçekleştirilmiştir. Toplamda 31 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme sürecinde araştırmanın konusunu oluşturan kişi, olay ya da durum hakkında ve belirli bir amaç doğrultusunda derinlemesine bilgi toplanacağı için amaçlı örneklem modeli tercih edilmiştir. Amaçlı örneklem, derinlemesine araştırma yapabilmek amacıyla çalışmanın amacı bağlamında bilgi açısından zengin durumların seçilmesidir (Büyüköztürk, 2012, ss.9).

Amaçlı örneklem seçilmesinin nedeni sosyal hizmet uzmanlarının amaçları, işlev ve rolleri ile uygulama alanları gibi temel kavramları arasında ilişkinin bulunmasından kaynaklı iletişim içerisinde buldukları sistemlerden etkilendikleri (Koç, 2015) için avukat, psikolog ve pedagogların (psikolojik danışmanlık ve rehberlik mezunları) görüşlerinin alınması olarak açıklanabilir.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Tanıtıcı Bilgiler

	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Mesleki Deneyim
K1	46	Erkek	Psikolog	15 yıl
K2	40	Erkek	Pedagog	14 yıl
K3	28	Kadın	Pedagog	5 yıl
K4	29	Kadın	Pedagog	7 yıl
K5	33	Erkek	Psikolog	8 yıl
K6	25	Kadın	Psikolog	1 yıl
K7	28	Erkek	Pedagog	4 yıl
K8	29	Kadın	Pedagog	5 yıl
K9	37	Kadın	Psikolog	13 yıl
K10	25	Kadın	Psikolog	2 yıl
K11	25	Kadın	Avukat	3 ay
K12	25	Kadın	Avukat	2 ay
K13	52	Erkek	Avukat	20 yıl
K14	26	Kadın	Avukat	3 yıl
K15	35	Erkek	Avukat	8 yıl
K16	26	Erkek	Avukat	3 yıl
K17	25	Erkek	Avukat	1 yıl
K18	34	Erkek	Avukat	10 yıl
K19	52	Kadın	Avukat	30 yıl
K20	42	Erkek	Avukat	7 yıl
K21	33	Kadın	Psikolog	11 yıl
K22	39	Kadın	Psikolog	18 yıl
K23	29	Kadın	Psikolog	7 yıl
K24	33	Kadın	Psikolog	7 yıl

Tablo 1. Katılımcılara Ait Tanıtıcı Bilgiler (devamı)

	Yaş	Cinsiyet	Meslek	Mesleki Deneyim
K25	41	Erkek	Pedagog	14 yıl
K26	41	Kadın	Pedagog	10 yıl
K27	40	Kadın	Pedagog	16 yıl
K28	31	Erkek	Pedagog	8 yıl
K29	40	Erkek	Pedagog	16 yıl
K30	35	Kadın	Psikolog	13 yıl
K31	36	Erkek	Psikolog	12 yıl

Araştırmada yer alan katılımcılardan 14'ü erkek, 17'si kadındır ve katılımcıların 10'u pedagog, 11'i psikolog, 10'u avukattır. Katılımcıların yaşı 25 ile 52 arasında değişmektedir. Mesleki deneyimleri ise 2 ay ile 30 yıl arasında değişkenlik göstermektedir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak sosyo-demografik sorulardan oluşan anket formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Anket formunda katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek ve mesleki deneyimini ortaya çıkaran sorular yer almaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ise mesleğe özgü tanımlanmış rol ve sorumluluklar, adli alanda alınan eğitimin yeterliliği, dava süreçleri ve vakıaları yürütme süreçleri alt temaları içeren psikolog ve pedagoğlara toplamda 9 soru, avukatlara ise toplamda 7 sorudan oluşturulmuş olup derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanması sürecinde adli alanda çalışmakta olan iki sosyal hizmet uzmanı, bir pedagog ve bir psikologdan destek alınmıştır. Katılımcılarla görüşme yapmadan önce gizlilik sağlanabilmesi amacıyla katılımcıların isimleri yerine takma isimler kullanılacağı belirtilmiştir ve katılımcılara K1, K2, K3,..... gibi takma isimler verilmiştir.

Verilerin Toplanması

İnsanların bakış açılarını, deneyimlerini, duygularını ve algılarını ortaya koymakta kullanılan ve oldukça güçlü bir yöntem olan görüşme (Yıldırım ve Şimşek, 2016) bu araştırmada meslek elemanlarının bakış açılarını ve deneyimlerini belirlemek amacıyla tercih edilmiştir. Araştırmanın verilerini toplayabilmek amacıyla Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde çalışan meslek elemanlarından randevu alınarak katılımcıların uygun olduğu gün ve saatlerde yüz yüze veya zoom programı aracılığı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler katılımcılardan alınan izinle beraber ses kayıt cihazıyla veya zoom programı aracılığıyla kaydedilmiştir.

Araştırmanın verileri Nisan-Haziran 2021 tarihleri arasında elde edilmiştir. Katılımcıların uygun oldukları ve kendilerini daha rahat hissedecekleri gün ve saatte yüz yüze ya da zoom programı aracılığıyla görüşmek üzere plan yapılmıştır. Görüşmelerin yirmi üçü yüz yüze, sekizi zoom programı aracılığıyla internet üzerinden yapılmıştır. Yapılan görüşmeler minimum 15, maksimum 45 dakika sürmüştür. Katılımcıların sosyal hizmet uzmanlarına yönelik bakış açısı elde edilmeye çalışılmıştır. Zaman zaman görüşmeye derinlik katmak amacıyla sondaj soru sorma gereksinimi ortaya çıktığı için katılımcıların söylediği durumu örneklendirmesi ve detaylandırması gibi (Başer ve Kırılıoğlu,

2020) ek sorular sorulmuştur. Örneğin adli görüşme odalarında alınan ifadelerde uzmanların yeterliliği ve vaka ile olan iletişim ve etkileşimi, raporların içerik açısından niteliği ve mahkeme sürecine etkisi gibi konular ile ilgili ek sorular sorulmuştur. Katılımcıların hepsinin çalışıyor olmasından dolayı yüz yüze yapılan görüşmeler genellikle mesai saatleri içinde gerçekleştirilirken zoom programı aracılığıyla yapılan görüşmeler ise mesai saatleri dışında 18.00 ile 20.00 saatleri arasında gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler katılımcılardan da gerekli izinlerin alınması ile birlikte ses kayıt cihazıyla kaydedilirken zoom programı üzerinden yapılan görüşmelerde ise program üzerinden ses kaydı yapılmıştır. Görüşme bittikten sonra ses kayıtları sonix programıyla yazılı dokümana dönüştürülmüştür. Araştırma için Necmettin Erbakan Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alınmış olup tüm katılımcılardan yazılı olarak bilgilendirilmiş onam alınmıştır.

Verilerin Analizi

Fenomenolojik araştırmalarda sıklıkla kullanılan ve Moustakas'ın önerdiği fenomenolojik veri analiz tekniğine başvurulmuştur. Bu yaklaşım; önemli ifadelerin belirlenmesi, ortak ifadelerin gruplanması, anlam kümelerinin temalandırılması ve yapısal dokusal betimlemelerin birleştirilmesi aşamalarından oluşmaktadır (Saban ve Ersoy, 2019). Görüşmeler bittikten sonra yazıya aktarılarak katılımcıların fenomene ilişkin önemli ifadeleri belirlenmiş daha sonra birbirini tekrarlayan ifadeler çıkarılmış ve ortak ifadeler bir araya getirilerek belli temalar oluşturacak şekilde sınıflandırma yapılmıştır. Katılımcıların neyi deneyimlediğine ilişkin tanımlamalar yapılmış ve bu tanımlamalar sonucunda ortak bir anlam çıkarılmıştır. Bu ortak anlamla birlikte 7 farklı tema oluşturulmuş ve bu temalar; Sosyal Hizmet Uzmanlarının Eğitimi: "Gelişmiş Tespit Yeteneği", Görüşme Süreci: "Ev İncelemesi Olmadan Olmaz", SİR'lerin Değerlendirilmesi: "Mesleki Uygulamanın Avantajları", Dava Süreci: "Rahatlatıcı ve Güven Verici", Birlikte Çalışma Deneyimi: "Farklı Bakış Açılarının Bütünleşmesi", Sosyal Hizmet Uzmanlarının Görevleri: "Mahkemenin Yardımcı Elemanı", Görev Tanımının Farklılaşmaması: "Hukuki Bir Boşluk" şeklindedir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Eğitimi: "Gelişmiş Tespit Yeteneği"

Sosyal hizmet uzmanları lisans eğitimleri süresince daha kapsamlı bilgi edinebilecekleri ve farklı bakış açıları kazanabilecekleri çeşitli dersler almaktadırlar. Bunlar arasında suçluluk ve sosyal hizmet, sosyal hizmet görüşme ilke ve teknikleri, sokak sosyal hizmeti, insan hakları ve sosyal hizmet, çocuk suçluluğu ve sosyal hizmet gibi dersleri bulunmaktadır (Erbay ve Sevin, 2013). Bu temada ise sosyal hizmet uzmanlarının almış oldukları eğitim psikolog, pedagog ve avukatlar tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K4, K6, K9, K11, K12, K13 K14, K15 K16, K18, K22, K25, K26, K27, K28, K29, K30, K31) sosyal hizmet uzmanlarının sosyoloji, psikoloji ve pedagojiyi de içine alan çok kapsamlı ve nitelikli eğitim aldıklarını dile getirmişlerdir.

(K22) "Çocuk gelişiminden psikopatolojiye, hukuka kadar kendi alanları dışında da dersler aldıkları için birlikte çalıştığımız çok güçlü bir eğitimden geçtikleri anlaşılıyor. Temelde sosyal açıdan olmak üzere çok yönlü bir eğitim aldıkları nedeniyle iyi bir eğitim aldıklarını düşünüyorum."

(K9) “Adli alanda ihtiyaç olunan bir meslek olduğunu düşünüyorum. Çünkü birçok sosyal hizmet uzmanı arkadaşım var buraya ilk geldiğimde henüz 8 aydır çalışan bir sosyal hizmet uzmanı ile aynı odayı paylaştım bir insan bir mesleğin hakkını ancak bu kadar verebilirdi. Hakikaten çok iyi görüşme yapıyordu. Bir sosyal hizmet uzmanına bakış açımı aslında onunla değiştirdim diyebilirim.”

(K6) “Bence adliye için yeterli düzeyde olduğunu düşünüyorum. Özellikle ben sosyal hizmet uzmanları önemli bu konuda sosyal inceleme raporu dersi alıyorsunuz. Nasıl hazırlanır, işleyişi ve detayları bu anlamda çok önemli. Bir de şöyle sosyal hizmetler çok geniş bir alan toplumun her kesimde ihtiyaç olduğu gibi burada da çok önemli. Mesela tespit yönleri bence gelişmiş oluyor bence bu anlamda da adliyedeki vakalarda ve konularda da ben bunu hissedebiliyorum.”

(K16) “Bugüne kadar gördüğüm davalarda ya da işte gördüğüm uygulamalarda gelen kişiler genellikle öncesinde çocukla görüşür veya çocuktan bilgi alıp sonrasında mahkeme heyetine yardımcı olmak için o bilgileri sunuyorlar. Hem bizlere hem çocuklara bu konuda aslında çok güzel bir alan ve olması gereken bir alan.”

(K11) “Bana göre adli alanda en nitelikli eğitim verilen alan sizin alanınız.”

Sosyal hizmet mesleğinin uygulama kısmının önemli bir konusu olan süpervizyon, ülkemizde hem teorik hem de uygulama alanında gerekli önemi görmemesinden ve sistemde yerleşmiş bir uygulama olmamasından kaynaklı eksikliği görülmektedir (Şahin-Taşgın, 2019). Pedagog ve psikologlar sosyal hizmet eğitiminin teorik ve uygulamalı boyutuna dikkat çekmektedirler ve bu noktada birtakım eksiklikleri vurgulamaktadırlar:

(K1) “...sosyal hizmet bölümü üniversiteler bünyesinde bölüm olarak daha az sayıdaydı. Son zamanlarda birçok üniversitede bu bölümün yaygınlaştığını görüyoruz. Ancak akademisyen kadroyu çok iyi kuramamış veya yeterli hale getirememiş üniversitelerdeki eğitim biraz daha noksan gibi geldi bana. Özellikle teorik anlamdaki çünkü uygulamalı eğitimde hemen hemen bütün bölümlerin uygulamaları birbiriyle benzerlik gösteriyor. Herkes staj yapmak zorunda. Ama teorik anlamda açıkçası bölümde bulunan akademisyenlerin önemi çok büyük katkı sağlıyor öğrencilerimize...”

(K21) “Kuramsal açıdan yeterlidir. Süpervizyon açısından eğitim kalitesinin artırılması gerekir.”

Sheafor ve Horejsi (2003) sosyal hizmet uzmanları tarafından lisans döneminde eğitimi alınan ve mesleki bir rapor olarak görülen SİR’ler, müracaatçıların sosyal ve işlevsel yönlerini nitelemektedir (Buz, vd., 2005). Farklı sosyal hizmet ile ilgili kurum ve kuruluşlarda staj yapan öğrenciler aktif bir şekilde sosyal inceleme yapma ve sosyal inceleme raporu yazmakla ilgili uygulama gerçekleştirmektedirler (Gökçearslan-Çifci ve Özdemir-Ocaklı, 2015). Katılımcıların bir kısmı (K7, K10, K23, K24, K25, K26, K27, K29, K30) sosyal hizmet uzmanlarının ev incelemesi yapma ve sosyal inceleme raporu yazma konusundaki yetkinliklerini belirtmektedirler:

(K24) “Özellikle ev incelemelerinde psikoloji ve psikolojik danışmanlık alanlarına göre daha yetkin olduklarını düşünüyorum.”

(K7) “Şimdi öncelikle şunu söyleyeyim benim uzun zamandır yani dört yıl boyunca neredeyse buraya 10 tane stajyerler geldi sosyal hizmetten. Aldıkları eğitimlere az buçuk biraz hâkimdim yani sohbet ettiğimiz stajyerlerle. Açıkçası bu adliye üzerinden söylemek gerekirse sosyal inceleme raporu üzerinden bu stajyerlerin dolu olarak yetiştiğini düşünüyorum.”

(K10) “Başından beri şunu düşünüyordum. Adalet Bakanlığı'nda sosyal hizmet uzmanı çalışmalı aslında yani psikolog ya da pedagoğun daha geride kaldığını düşünüyorum. Şu anlamda sosyal hizmet uzmanları lisans eğitiminde sosyal inceleme raporu yazmayı sosyal inceleme raporu yazmanın ayrıntılarını, inceliklerini öğreniyorlar. Ben gittiğimde sosyal hizmet uzmanı arkadaşlarımla 1 ay staj yaptım yani atandıktan sonra hiçbir dosya hiçbir görev almadım. Onun görüşmelerine katıldım rapor tekniklerine baktım okudum. O şekilde kendime bir format oluşturup rapor formatı ona istinaden ilerledim. Yani bakış açım sosyal hizmet uzmanının yapacağı bir işti baştan beri.”

(K1) “Sosyal hizmet uzmanları şöyle söyleyeyim bir yeri görmeden rapor hazırlayamıyor. Onlar için rapordaki en önemli faktörlerden bir tanesi sosyal çevrenin incelenmesidir. Şimdi bizler pedagoğlar ve psikoloğlar bu noktada biraz daha esneğizdir. Ama sosyal hizmet uzmanları artık aldıkları eğitim teorik veya pratik anlamdaki benzerliğimiz %60 ama %40'lık bir ayrılık da var. O ayrılık da bazı insanların hassasiyet gösterdiği noktaları değiştirebiliyor. Onun için burada böyle bazı nüans farklılıkları olabiliyor yani.”

(K9) “Eğer mahkeme uygun görürse, isterse evin tespiti, çocukların yaşadıkları ortamın tespiti. Çocukların ortamda ihtiyaçları yerine geliyor mu? Maddi ve manevi ihtiyaçların tespiti yapılıyor. Tam da bu noktada aslında ev tespiti yapılırken sosyal hizmet uzmanının bakış açısıyla ben bakamam evdeki ihtiyaçlara. Onun bu noktada yazacağı rapor bence çok daha kaliteli olması gerekiyor. Ama aynı zamanda durum tespiti yaparken onun da görüşmesini yaptığı yöntemler içerisinde terapi kullanmaya kalkması ya da psikolojik terimleri kullanmaya kalkması etik ihlali olacaktır.”

(K9) “Hatta iyi bir eğitim almışsa sosyal hizmet uzmanı incelemesini psikoloğdan çok daha kaliteli yapabilir. Çünkü biz kişinin bireysel hayatıyla ilgilenirken sosyal hizmet uzmanı neye ihtiyacı var. Fiziksel ihtiyaçları ile beraber de eğitimini alıyor. Ama biz böyle bir eğitimi almadık.”

Sosyal hizmet uzmanları lisans döneminde gerçekleştirmiş oldukları mesleki uygulama sayesinde teorik bilgilerini uygulamaya aktarabilmeyi, mesleki uygulama sayesinde farklı müdahale yaklaşımlarına tanıklık etmeyi ve bunları inceleyip uygulama alanına nasıl uyarlamaları gerektiğini öğrenmişlerdir (Başer ve Kırlioğlu, 2019). Sosyal hizmet eğitimi teorik bilgi yanında, pratiğe ve beceriye dayalı bir eğitimidir. Dünyanın birçok ülkesinde ve ülkemizde de sosyal hizmet lisans eğitimi uygulamadan bağımsız olarak verilemez. Çeşitli sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında mesleki uygulama yapan öğrenciler aktif olarak sosyal inceleme raporu yazma sürecinde bulunmaktadır (Karakuş, 2015). Katılımcılar sosyal hizmet eğitiminin son yılında var olan mesleki uygulamanın önemine dikkat çekmekte ve bir yıllık mesleki uygulamanın avantaj sağladığını ifade etmektedirler:

(K5) “Sosyal hizmet uzmanlarının almış olduğu eğitim son yılda staj yapıyor olmalarını bir artı olarak görüyorum diğer meslek gruplarına göre. Şimdi adli alanda psikoloğ, pedagoğ ve sosyal

hizmet uzmanı 3 kişi var. Bu biraz da kişisel yoksa eğitimin içeriği psikolojilerini de bağlı okullarında ya da bölümünde iyi değildir. O yüzden bir artı ya da eksik bu konuda belirtemem.”

(K2) “...gelen meraklı arkadaşlar gayet alana hâkim öyle diyeyim. Yeterli bir eğitimle geldiklerini düşünüyorum. Daha önce 2 tane stajyerimiz olmuştu sosyal hizmetlerden, aynı odada olunca da arkadaşlarım ve ben de kendi içimde baktığım zaman dördüncü sınıf öğrencisi olarak mesleğe hazır bir konumdaydı diyebilirim.”

Mahkemede sosyal çalışma görevlisi tanımı içerisinde yer alan sosyal hizmet uzmanı, pedagog ve psikologlar eğitimleri süresince her ne kadar içerik açısından farklı dersler alsalar da genel olarak insanların hem bireysel hem de toplumsal sorunlarıyla ilgili psiko-sosyal açıdan eğitimler alan mesleklerdir (Erişen vd., 2020). Benzer olarak da katılımcılar sosyal hizmet uzmanları ile farklı bir eğitim almış olmalarına rağmen üç mesleğin amacının “insana yardım” olduğunu vurgulamaktadırlar:

(K3) “Aslında şöyle hepimiz farklı farklı eğitimler almış durumdayız. Hani lisanslarımız farklı görünüyor ama hani temelini ben insana yardım olarak görüyorum, sosyal hizmet uzmanları olsun, pedagog ya da psikolog olarak görev yapan arkadaşlarımızın hepsi adli sürece dâhil olan mağdur ya da vatandaş insana yardım temeline alıyor, o yüzden hani onların almış olduğu eğitiminde buna dayandığına inanıyorum.”

(K8) “Sanırım onlar da topluma aktif bir hizmet götürmek üzerine eğitim aldıklarını biliyorum. İşte psikologlar gibi daha derin değil ama daha çok toplumdaki kişilerin yaşamlarının önüne geçilip engelleri kaldırmak için daha pratik hayata uygulanabilir bir eğitim alıyor olmalılar sanırım insanlarla ilgili.”

Görüşme Süreci: “Ev İncelemesi Olmadan Olmaz”

Çocukların yaşadığı çevre, aile ve arkadaş ortamındaki etkileşimlerini görmek ve sonrasında değerlendirme yapmak açısından ev incelemeleri, mağdurlar hakkında bilgi edinmek için çok önemli bir detaydır (Uluğtekin, 2004). Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanlarının yapmış oldukları ev incelemelerini değerlendiren katılımcılardan bazıları (K12, K13, K15, K16, K18, K20) ev incelemesinin gerekli olduğunu ve özellikle de çocukların yetişeceği ortam ve koşulların incelenmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadırlar:

(K13) “Çok isabetli bir durum yaşanan ortamı görmek, duyu organlarıyla hissetmek gerekli olduğunu düşünüyorum.”

(K20) “Faydalı ve çok yönlü olduğunu düşünüyorum. Velayet, kişisel ilişki ve boşanma davalarında çocuğun sağlıklı bir ortamda yetişmesi ve sağlıklı bir aile ilişkisi yaşaması açısından ev incelemeleri önem arz etmektedir. Bazı davalarda iki ebeveynde çok istekli olabiliyor hatta sürekli birbirlerini yarıştırıyorlar benim imkânlarım daha iyi ben daha iyi bir yaşam sağlayabilirim çocuğa gibi. İşte burada da belirleyici unsur hep söylediğimiz gibi çocuğun yüksek yararı önemli oluyor. Bu açıdan da ev incelemeleri çok etkileyici oluyor.”

Uzmanlar tarafından hazırlanan raporların esas bölümlerinden biri olan değerlendirme kısmı bireylerle yapılan görüşmeler sonucunda bireylerin ihtiyaçlarına ve faydalarına göre

değerlendirilerek nitelikli bir şekilde oluşturulmaktadır (Karataş, 2017). Adli sistemde görev alan sosyal hizmet uzmanları görevlendirildikleri vakıalarda topluma uyum ile ilgili çalışmalar yapmakta aynı zamanda danışmanlık ve kaynaklarla buluşturma rollerini de aktif bir şekilde kullanmaktadırlar (Bilgin ve Kılıç, 2018). Bununla birlikte katılımcılar, sosyal hizmet uzmanlarının yapmış oldukları görüşmelerin daha çok değerlendirmeye ve betimlemeye yönelik olduğuna, kolaylaştırıcı rollerini aktif kullandıklarına fakat lisans sürecinde öğrenmiş oldukları kuramları adli alanda kullanma fırsatı bulamadıklarına değinmişlerdir:

(K4) “Sosyal hizmet uzmanının görevi bu durumda çocuğun ifadesi en rahat ortamı sağlayıp çocuğun kaygı düzeyini düşürmek hem de yaptığı diğer aile dosyalarında suça sürüklenen çocuklar gibi SİR’lerde de onu betimlemek, o çocuğu betimlemek, o çocuğun sosyal çevresini betimlemek, o aileyi betimlemek. Genellikle kabaca tarif edersek görüşmelerinin amacı ve kapsamı budur.”

(K7) “Şimdi açıkçası ben mezun olduktan sonra bu yani adliye ortamına başladığımda okulda öğrendiğim ile burası çok farklı yani biz ve sanıyorum ki sosyal hizmet uzmanları da öyle lisansla kuramları öğreniyoruz. Psikoanalitik, ne bileyim gestalt kuramları bir sürü kuramları öyle yapıyoruz dolu olarak geliyor ama adliye ortamına geldiğimizde bu kuramların çoğunu kullanmıyoruz gibi bir şey insanlara psikolojik anlamda yardımcı olabilesek.”

Adli süreçte kırılğan bireylerle görüşme gerçekleştiren uzmanlar, bu kişilerin kaygılarına, geçmişlerine ve karşılaşacakları farklı durumlara karşı hem hassas olmaya çalışmaktadır hem de görüşmelerini bu durumların farkında olarak yürütmektedirler (Şamar ve Urhan, 2020). Bu araştırmada da sosyal hizmet uzmanlarının mağdur ve suça sürüklenen çocuklarla gerçekleştirmiş oldukları bireysel görüşmeler psikolog ve pedagoglar açısından değerlendirildiğinde görüşmelerin görüşme yöntemlerine uygun bir şekilde yapıldığını, suça sürüklenen çocuklara ve mağdura karşı tutumlarının da gayet yerinde olduğunu belirtmektedirler:

(K2) “Yani biz beraber çalıştığımız arkadaşlar yani gayet yerinde diyorum. Yani burada önemli olan şu: Burada sosyal hizmet uzmanı arkadaş görüşmede bazen şu da oluyor başarı sağlanamıyor. Kişi kendini ifade edemiyor veyahut yaşadığı travma veya farklı bir şeyden dolayı korku, baskı gibi durumlarda bilgi alamıyor. Ama orada kişinin vermediği bilgi bile asıl bir bilgiyi oluşturuyor. Yani kişinin kendini ifade edememesi neden ifade edemediğine ilişkin tahminleri veyahut orada tespiti bile aslında başlı başına bir görüşmenin başarılı olduğunu gösteriyor bence. Ama genel olarak arkadaşlarım bu noktada başarılıdır derim yani rahatlıkla...”

(K10) “Ben sosyal hizmet uzmanından bu işi öğrendiğim için zaten başarılı buluyorum gayet güler yüzlü, hoşgörülü, yönlendirici olmayan, eleştirel olmayan bir şekilde görüşme yürütülüyordu. Yani karşıımızdaki kişi bazen bize çocuk suçlular da geliyordu. Hani bu suçu neden işledin tarzında bir kötü şeyle değil de neden bu suça karıştığını öğrenmek adına gayet ılımlı bir şekilde yaklaşıyorlar.”

(K30) “Oldukça en azından gözlem ve görüşme tekniklerine uygun, hem fiziki koşullarını olabildiğince uygun hale getirmeye çalışan, hem de yeterliliğini işin niteliğini olabileceği, yapabileceği en üst safhada tutan arkadaşlarla çalıştım. Bu anlamda sosyal hizmet uzmanı

arkadaşlarımın görüşmelerde en azından lisansta da aldıkları ve sonradan deneyimledikleri tüm görüşme tekniklerine uygun bir görüşme yaptığını gözlemledim ve gördüm.”

Sosyal hizmet uzmanları müracaatçının evine inceleme için gittiği sırada görüşme yapacakları bireylerin kendine ait odası olmamasından kaynaklı yapılan görüşmeler gizlilik ve bireysellik açısından olumsuz yönde etkilenmektedir (Uluğtekin vd., 2004). Görüşme süreci ile bağlantılı olarak ev incelemesi noktasında dikkatli olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Pedagog ve psikologlar ise ev incelemesi sırasında sosyal hizmet uzmanları tarafından yapılan görüşmelerin gizlilik ve mahremiyet açısından sağlıklı olmadığını, uzmanların daha çok misafir olarak görüldüklerini belirtmektedirler:

(K7) “Şimdi şunu söyleyeyim, ben açıkçası fazla ev incelemesinde yapılan görüşmeye biraz karşıyım, Daha objektif olamayabiliyoruz. Eğer orada kişiler çay kahve muhabbetine girmeye çalışıyor ev ortamı olduğu için buna biraz açıkçası karşıyım. Burada yapılan görüşmeler yerine adliyede yapılan görüşmeleri daha etik buluyorum.”

(K2) “Yöntem olarak şu: Burada birebir görüşme çok önemli. Herhangi olumlu veya olumsuz bir etkinin olmaması lazım. Ev içinde bunu her evde sağlamak kolay olmuyor. Yani küçük evler olabiliyor ve kış vakti ise soba yanıyor yanmıyor veya kalabalık bir ortamda olabiliyorsun, küçük çocuklar olabiliyor, sürekli giriyorlar çıkıyorlar. Görüşmenin seyrini ve dikkatini böyle dağıtabiliyor. Etki altına alması gereken bir kişi gibi görüp de ziyafetler veya muhabbetir böyle izzet ikram hürmet... Bunların sizin kararınızı, görüşmenin seyrini ve seni etkileyebileceğini düşünüyorlar.”

(K10) “Ev incelemesinde görüşme yapılmıyor. Dediğim gibi gözlem yapıyoruz yani çocuk çok küçükse zaten görüşmeye velayet konusunda mesela yetisi olmadığı için konuşma, iletişim ve zihinsel yetisi. Yani şöyle söyleyebilirim evde görüşme yapılmasın bence. Çünkü çocuk kendi ortamında anne baba olduğu zaman yönlendirilmiş ve baskı altında konuşuyor. Yani en iyi kişinin çocukla adliyeye gelmesi.”

Sosyal İnceleme Raporları'nın Değerlendirilmesi: “Mesleki Uygulamanın Avantajları”

Sosyal hizmet uzmanları lisans dönemlerinde rapor yazma teknikleri dersini almakta ve bu derste raporların önemini, raporlarda kullanılacak dili ve mesleki jargonu öğrenerek bu bilgileri de uygulama süreçlerinde kullanma fırsatı bularak becerilerini geliştirmektedirler (Gökçearslan-Çifci ve Özdemir-Ocaklı, 2015). Bu temada sosyal hizmet uzmanlarının gerekli incelemeler sonucunda yazmış oldukları sosyal inceleme raporlarının içerik ve farklılığı pedagog ve psikologlar tarafından değerlendirilmiştir. Katılımcılardan büyük bir çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K6, K7, K8, K9, K10, K22, K25, K26, K27, K28, K29, K30) sosyal hizmet uzmanlarının yazmış olduğu raporları nitelik açısından değerlendirirken lisans sürecinde bu konuyla ilgili eğitim almalarından kaynaklı bu konuda daha yetkin ve bilgi sahibi olduklarından bahsetmektedirler:

(K3) “Onların hani lisans sürecinde rapor görüşmeleri yazma şeklinde bir dersi oluyor. Yani tabii ki dersini almak illaki etkisi oluyordur, katkısı vardır. İşte ben işe ilk başladığımda benim sosyal hizmet uzmanı arkadaşım vardı aynı mahkemede de çalıştım. O zaman mahkemelere bağlıydık

mesela raporlarını kendisi benimle paylaşıyordu. İşte fikir edinebilmem adına ya da başka arkadaşlarımla raporlarına, örnek raporlarına bakabiliyordum.”

(K10) “... çok anlamlı sorular soruyorlar. Yani amaca uygun yönelik sorulan soru başlıkları benim gözlemediğim kadarıyla şu an ki görev yerimde mesela hiçbir şekilde form kullanmıyor.

(K7) “...bu işi bilerek gelenler, sosyal hizmet uzmanları sosyal inceleme raporu anlamında daha donanımlı olarak geliyorlar. Mesela ben atandığımda bazı stajyerler geliyordu. Yeri geliyordu benden güzel rapor yazan stajyerler de oluyordu beraber öğreniyorduk. Açıkçası onların olaya bakış açıları biraz daha farklı oluyor hani biz biraz daha belki bireysel çocuğa veya vatandaşa bireysel bakış açımız da var bakıyoruz ama onlar biraz sosyal çevreye bakabiliyor ev ortamı veya dış çevreye bakma imkânları veya dış daha geniş çerçevede görme imkânları olabiliyor. Bu konuda kendilerini iyi geliştirdiklerini düşünüyorum açıkçası.”

(K30) “Mesela suça sürüklenen çocuk ise suça karşı motivasyonu, farkındalığının gelişip gelişmediği ve son sonuç ve değerlendirme kısmındaki tedbirlerin hangi tedbirin gerekli gerekmediği, hangi tedbirin ya da başka ne yapılabilir yönünde çok detaylı çok hassas raporlar yazıyorlar ben bunun kanaatindeyim.”

Sosyal hizmet uzmanları görüşmelerini yaparken ve raporlarını hazırlarken çevresi içinde birey yaklaşımını uygulayarak diğer meslek gruplarına göre farklı bir bakış açısı ortaya koymaktadır (Atamtürk, 2014). Buna ek olarak katılımcıların bir kısmı (K27, K10, K2, K3, K7, K31) sosyal inceleme raporlarının aynı amaca hizmet ettiğinden yani insana yardım temelini esas almasından ve görev tanımının aynı olmasından kaynaklı bazı benzerliklerden söz edilse de bir noktada sosyal hizmet uzmanlarının almış oldukları eğitimin ve vakalara bakış açılarının daha farklı olduğu belirtilmektedir:

(K2) “Birbirine benzer tarafları çok. Aynı amaca hizmet için yazılan rapor olduğu için benzer nitelikte olduğunu söyleyebilirim. Ama şu açıdan da söyleyelim hani sosyal hizmet uzmanları bu alanla ilgili sosyal inceleme raporunun da hem temel eğitimini almış hem bu noktada raporun nasıl yazılacağı şeklinde bir eğitim almış. Bunu bilerek geldikleri için en çömez bir uzman bile belli bir raporu kalitesine sahiptir. Ortalamanın üstünde ortalama bir rapor yazabiliyor. Çünkü bu alanda bir eğitim aldığı için... Yani psikolog ve pedagoğların mesleğe başlarken dezavantajlı olduğunu düşünüyorum”

(K8) “İllaki var tabii olmaz olur mu meseleye bakış olayı değerlendiriş, hangi noktaya odaklanacağı konusunda daha farklı, onların bakış açıları çok daha farklı. Psikologlardan ya da pedagoğlardan farklı olarak onlar daha pratik hayata odaklanırken, bireyin şimdi ve burada gerçekliğine odaklanırken psikologlar daha çok ruhsal gerçekliklerine, daha çok onun gerçek yaşamdan uzak kısmına odaklanıyor. Doğal olarak bir farklılık var muhakkak.”

Hem mahkemeye bilgi sağlayarak hem de kararlara etki ederek sistemin belkemiğini oluşturan sosyal inceleme raporunun içeriği, bireyin suçu işleme sebeplerinden yeniden sosyalleşme sürecine kadar çok çeşitli ve zengin bilgiler içermektedir (Saruç ve Kayma-Güneş, 2014). Katılımcılardan bazıları (K11, K12, K13, K11, K15, K17 K18, K19, K20) bir taraftan sosyal inceleme raporlarının davaya etkisinin büyük olduğunu, raporların kaliteli ve yeterli olduğunu vurgularken bir taraftan da

çocukların velayetinin genel olarak anne yanına verilmesiyle ilgili sosyal hizmet uzmanlarının görüşlerini eleştirmektedirler:

(K19) “Sosyal hizmet uzmanı bir nevi bilirkişidir. Bizlerin incelemesi ile bir sosyal hizmet uzmanının incelemesi tabii ki de bir olmamaktadır. Bu konuda sosyal hizmet uzmanlarının vermiş olduğu raporlar kaliteli ve yeterlidir.”

(K14) “Hükme esas alınacak nitelikte olduğunu düşünüyorum.”

(K18) “Ya şöyle söyleyeyim raporlar noktasında genelde toplumsal bir algıya kayılabiliyor. Velayet noktasında şimdi mahkemeler atıyorum yüzde 95 çocuğu kadına veriyor sonraki velayetlerin yüzde 95'i sosyal hizmet uzmanının kadına yönelik rapor düzenlemesinin ama birkaç vaka da var ki gerçekten çocuk yararına düşünülmüş olsa, detaylı bir rapor hazırlanmış olsa, farklı raporların yazılabileceği vakalarla da karşılaştım. ”

(K12) “... yani raporlar konusunda görüşmeler sonrasında evlere gidip zaten görüşüyorsunuz hani ailenin bütün bireyleriyle görüşülüyor. Yani tuttukları raporlar da gerçekten güzel bir şekilde rapor tutuyorlar. Ancak tek sıkıntı işte küçük çocukların direk anne yanına verilmesi konusunda velayet konusunda daha çok mahkeme annede olması gerekiyor diye karar verebiliyor. Belki onların da kendi içlerinde haklı oldukları durumlar var ama daha ayrıntılı ve daha değerlendirilip çocuğun psikolojisi düşünülerek yapılabilir yani bu raporlar.”

Literatür incelendiğinde mahkemelerde gerçekleştirilen bireysel görüşmelerin gerçekleştirilmesi ile ilgili birtakım sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Nitekim Erükcü ve Akbaş (2012) çalışmasında çocuğun aile üyelerinin veya çevresinin çocukla ilgilenmemesi ya da duruşmaya gelmemesinden kaynaklı bireysel görüşmelerin gerçekleştirilmediğini ve bu yüzden de sosyal inceleme raporlarının sadece çocukla yapılan görüşme sonucunda hazırlandığını vurgulamış ve bu nedenle de sosyal inceleme raporlarının “kısır” bir içeriğe sahip olduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada da benzer şekilde katılımcılardan bazıları (K14, K15, K16, K17) görüşmelerin çok kısa tutulduğunu ve raporların üstünkörü hazırlandığını belirterek görüşmelerin daha ayrıntılı yapılması ve sosyal inceleme raporlarının da daha kapsamlı yazılması gerektiğini belirtmişlerdir:

(K16) “Yani görüşmeler kısa sürüyor gibi. Hem çocukla ayrıntılı bir şekilde tam böyle incelenmesi lazım gibi geliyor bana. Çünkü dediğim gibi cuma günü bir uygulamada bulundum. Kişi geldi sadece çocukla beş dakika konuştu. Sonra mahkemeye kısaca bir çocuğun algılama yeteneği gelişmiş, efendime söyleyeyim işte yani çok kısa bir beyan geçti. Bence bu böyle olmamalı. Ayrıntılı bir şekilde çocukla görüşülmeli. Gerekirse sadece beyanı değil, rapor alınmalı. Çünkü mahkemelerde direk beyan olarak değil de rapor şeklinde bir yazılı bir beyan kişiden alınmalıdır. Böylelikle bence uygulamada daha iyi olur gibi geliyor bana.”

(K15) “Tatmin edici bulmuyorum. Onlar mesela Aile Mahkemesi'ne velayetle ilgili rapor düzenliyorlar. Bu raporlarda yani çocuğun çok da böyle yetişme koşullarına bakmaksızın üstünkörü rapor düzenliyorlar. Mahkemeler de zaten bu konuda çok fazla irdelene yapmadan, rapora bakarak karar veriyor. Yani o konuda da kapsamlı bir şey verilebilir. Değerlendirmeler yapabilir, raporları verebilirler. Ama üstünkörü geçiyorlar.”

Dava Süreci: “Rahatlatıcı ve Güven Verici”

Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'in 19. maddesinin 1. fıkrasının b bendinde de belirtildiği gibi dava öncesinde ve dava esnasında sosyal hizmet uzmanlarının bazı görevleri bulunmakta ve bunlar arasında çocuğu davaya hazırlamakla birlikte dava sırasında mahkeme salonunda bulunarak hâkim ile çocuğun arasındaki iletişimi kolaylaştırmak olduğu söylenebilir (Erükçü ve Akbaş, 2012). Bu temada sosyal hizmet uzmanlarının duruşma öncesi ve duruşma sırasında mağdurlara sağlamış olduğu katkıdan bahsedilmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (K2, K3, K4, K6, K7, K8, K10, K22, K23, K24, K26, K27, K29, K31) duruşma öncesi sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılan görüşmelerde mağdurları bilgilendirmenin mağdurların kaygı seviyesini düşürdüğünü ve dava sürecine daha sağlıklı bir şekilde hazırlandıklarını söylemektedirler:

(K3) “Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum çünkü mağdur bir mahkemeye geliyor ve hayatında ilk defa mahkemeye çıkacak olabilir. Bir adli salonunu ilk defa görüyordur ve bu mağdur 18 yaşından küçük bireyler olarak bahsettiğimiz için yaşı 4, 5, 6, 7, küçük yaşlarda olabiliyor, ailesi tarafından tam olarak bilgilendirilemeyen çocuklar oluyor ve hani kaygıyla korkuyla gelen çocuklar oluyor. Kaygı insanın vücudunda mide ağrısı, mide bulantısı ve titreme olarak çıkabilen bir durumdur. Ama hani sosyal hizmet uzmanı arkadaşlarımız çocuğu öncelikle duruşma salonunun önünden alıp bir görüşme odasına alıyor ve süreci anlatıyor duruşma salonunda neler olacak, neler sorulacak. Hani hâkim sinirli olabilir, agresif olabilir sana yönelik değil duruşmanın stresli şeklinde çocuklarda belirgin bir rahatlama oluyor gerçekten. Duruşma salonunda da çocuğa bir soru sorulduğu zaman eğer bununla ilgili bir fikri yoksa ya da o an ne yapacağını bilmiyorsa, hani duruşma öncesinde görüştüğü sosyal hizmet uzmanı gözünün içine bakıyor ne yapayım diye soruyor. Sosyal hizmet uzmanı bu şekilde onu yönlendirebiliyor.”

(K6) “Bu anlamda da şöyle bir örnek vereceğim. Ben buraya atandım ilk duruşmama gireceğim sosyal hizmet uzmanı ile görüşüm öncesinde ne yapmalıyım bilmiyorum nasıl olacak deneyimim yoktu ve o burada 15 yıldır falan çalışıyor. Merak etme işte her şey güzel olacak dedi bana anlattı. Hatta benimle beraber duruşma salonuna kadar geldi öncesinde. Ondan sonra çocukla ön görüşme nasıl yapılacak, aile size nasıl açılacak? bunu da göstermek için görüşmeyi kendisi benim yanımda yaptı aslında ilk etapta ben de görüşüm aslında çocukla ailesiyle de kendisi konuşurken dinledim. Mesela çocuğun üvey annesi varmış üvey annesini anne değil de yenge diye biliyormuş. Bunu ben bilmiyordum ama işte o sosyal hizmet uzmanı dedi ki sonra annesine ne diyor diye sordu yenge diyor dediler. Sonra duruşmada esnasında çocuğa hâkim bey hangisi üvey annen deyince çocuk cevaplayamadı. Ben işte hâkim bey üvey annesini yengesi diye biliyormuş dediğimde olay aydınlandı çocuk pat pat anlatmaya başladı. Bu anlamda demiştim ya bazı tespit yönleri gelişmiş oluyor diye bana çok yardımcı dokunmuştu ben unutamıyorum. Ondan sonra daha çok dikkat etmeye başlamıştım. Bu tarz tespitler diyebilirim.”

Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 19. maddesinin 1. fıkrasının b bendine göre suçta sürüklenen çocuklar ifadesi veya sorgusu sırasında olumsuz bir şekilde etkilenebilir. Bunu önlemek amacıyla sosyal çalışma görevlisinin ifade alma veya

sorgu işlemi sırasında çocuğu bilgilendirmesi gerekir. Bilgilendirme iki noktayı kapsar; öncelikle çocuğa hakları öğretilir ve arkasından da kendisine yöneltilen suçlama, anlayabileceği bir dilde açıklanarak çocuk adalet mekanizmasının işleyişinin olumsuz etkilerinden korunmasına çalışılır. Katılımcılardan bazıları (K12, K13, K14, K15, K16, K17, K20) sosyal hizmet uzmanlarının mahkeme salonunda bulunmasının özellikle de çocukların daha rahat ifade verebilmesine katkı sağladıklarını ve olması gereken bir durum olduğunu söylemektedirler:

(K17) *“Genelde 0-15 yaş arası çocuklarda hiç alışık olmadıkları bir ortama girdikleri için bir öz güvensizlik söz konusu oluyor. Mahkeme ortamına alışabilmeleri için çok güzel bir şekilde katkılarının olduğunu düşünüyorum.”*

(K16) *“Ben bunu olumlu karşılıyorum. Çünkü yine cuma günkü olayda yakın olduğu için sürekli ondan örnek veriyorum ama cuma günkü olayda çocuk çok çekingendi ve hâkim ya da bizimle konuşmak istemedi. Ben onun vekiliydim, mağdur vekiliydim benimle dahi konuşmak istemiyordu ama sosyal hizmet uzmanı geldi işte çocukla bir şeyler yaptılar. Eğitim aldığı için çok daha iyi yaklaştı çocukla konuştu. Mahkeme salonunda da çocuk çekingendi yine onun yanında durarak ona bence büyük bir manevi destek oldu. Bence ben bunu olumlu karşılıyorum. Hatta imkân varsa daha da iyileştirilmesi gerekiyor diye düşünüyorum.”*

Sosyal hizmet uzmanları, suça sürüklenen çocuklar ve mağdur bireyler tarafından baskı mekanizması gibi algılanan adli sistem için bu bireylere destek vererek kendilerini ifade etmelerine olanak sağlamaktadır (Bilgin ve Kılıç, 2018). Katılımcılardan bazıları (K11, K12, K14, K16, K17) sosyal hizmet uzmanlarıyla dava ve vakaları yönetme sürecinde müvekkillerinin ya da mağdur çocukların kaygılarını azalttıkları ve ifadelerini rahatça vermelerini sağladıkları için onların da işini kolaylaştırdıklarını söylemektedirler:

(K16) *“Yani bugüne kadar dediğim gibi hep bize yardımcı olmaya çalıştılar. Mahkeme heyetine yardımcı olmaya çalıştılar. Ve asıl en büyük yardımı çocuklara yapıyorlar bence. Tüm çocuklar ilk geldiğinde ya da mahkeme salonunda ya da ifade alınırken çok böyle stresli bir şekilde görünüyor ama işte onların olması onları da rahatlatıyor. Çocuklar rahatlayınca bu sefer bizim de müvekkilimiz olduğu için daha da işimize geliyor daha da kendimizi ifade edebiliyoruz.”*

(K17) *“CMK atamasındaydım müvekkilim benim müşteki bir çocuktu. Kendisine karşı şiddet uygulanmıştı. Bunu mahkemede çok heyecanlı olduğu için dile getiremiyordu heyecanını yenmesi için verdiği ifadenin bir çocuğun ifadesi olup olmadığını değerlendirmesi için kendisi de orada bulunmuştu. Kendisinin müvekkilimin verdiği ifadelerin bir çocuğa uygun olduğunu dile getirmişti. Çocuğun ifadesine göre de zaten ceza takdir edilmişti.”*

Sosyal inceleme raporları mahkemenin olmazsa olmazlarından ve mahkeme ile ayrılmaz bir bütündür. Çünkü içerdiği bilgilerle birlikte bir yandan mahkemeye destek sağlarken bir yandan da kararı etkilemektedir (Saruç ve Kayma-Güneş, 2014). Bu rapor ceza yargılama sisteminde bilirkişi raporu niteliğindedir. Ve bu raporlar mahkeme tarafından “takdiri delil” olarak dikkate alınır. Mahkeme rapor sonucunu esas alıp almamasını gerekçesi ile açıklar (Buz, vd., 2005).

Katılımcılardan bazıları (K11, K12, K15, K17) sosyal hizmet uzmanlarının adli süreçte vakaya olan tarafsız yaklaşımları, yaptıkları incelemeler ve yazılan raporlar sonucunda sosyal hizmet uzmanlarının mahkemenin seyrini değiştirmekte olduğunu ve verilecek kararlarda da büyük bir etkisi olduğunu söylemişlerdir:

(K12) “Yani vakaya yaklaşımları hani bir tarafmış gibi yaklaşmıyorlar en azından biz avukat olduğumuz için daha çok tarafmış gibi yaklaşıyoruz. Onlar tamamen bağımsız. Hem iki tarafı tanımayıp kendi fikirlerini öne sunuyorlar. Yani vakaya etkisi çok tabi mahkemeyi tamamen onların verdiği rapora yönelik çıkıyor. Ben hiçbir raporunda da sosyal hizmet uzmanı sonuçta velayet anneye verilsin deyip te babaya verildiğine şahit olmadım. Çok etkiliyorlar, hâkimleri. Mesela benim aldığım boşanmış dosyası tamamen biz işte baba annem dede falan yaşıyordu. Ama baba tarafı daha rahat yaşamasına rağmen bize verilmişti mesela velayet. Çünkü babanın bakamayacağını, evin durumunu, her şeyini araştırarak dedenin yani tavırlarını her şeyi çok farklı bir şekilde değerlendirerek yazmışlar. O yüzden bu çok hoşuma giden bir durum. Biz bunu izah etmeye çalışıyorduk mahkemeye ama zaten sosyal hizmet uzmanı bunun farkına vararak bir rapor düzenlemiş.”

(K17) “Verilecek ceza dahi bazen sosyal hizmet uzmanının görüşüne göre takdir ediliyor. Algılama yeteneği gelişmemiş bir kişiye karşı verilecek cezayla algılama ve algılama yeteneği gelişmiş kişiye karşı verilecek ceza farklı olduğundan verilecek cezanın takdirine kadar onlar sağlamış oluyor.”

(K11) “Olumlu deneyimlerim işte bu cinsel istismar davalarında genelde daha çok biz orada o çocuğa ulaşamayız 5-6 yaşında bir çocuğa hani olayı anlattıramayız şey yapamayız. Ama onların böyle bir şekilde olaya yaklaşım tarzıyla olayı açıklığa kavuşturuyor.”

Birlikte Çalışma Deneyimi: “Farklı Bakış Açılarının Bütünleşmesi”

Adalet Sistemleri Uzmanları Derneği'nin (2008) raporuna göre aile mahkemesi uzmanlarının, ortak görüşme yapıp uzmanlardan birinin hazırladığı rapora diğer aile mahkemesi uzmanlarının da imza atması ile ortak rapor oluşturduklarına ya da ayrı ayrı yapılan görüşmeler sonucunda ortak rapor oluşturduklarına rastlanmakta olduğunu söylemektedir (akt: Atamtürk, 2010). Ancak sosyal hizmet uzmanlarını diğer meslek gruplarından farklı kılan özelliğinin de vakaları bütüncül bakış açısı ile değerlendirmeleridir (İçağasioğlu-Çoban, 2018). Katılımcılardan bir kısmı (K2, K3, K4, K5, K6, K7, K9, K10, K22, K26, K27, K31) heyet görüşmelerinde ya da zorluk yaşadıkları vakalar üzerinde beraber çalışmalarının fikir alışverişi yapmalarını sağladıklarını, sosyal hizmet uzmanlarının bütüncül bakış açılarının olmasından dolayı bundan ilham aldıklarını ve sosyal hizmet uzmanlarıyla uyumlu bir süreç yönettiklerini söylemektedirler:

(K22) “Birbirini tamamlayan, incelemeleri zenginleştiren keyifli bir ekip çalışması oluyor.”

(K2) “...meslek hayatımda şu var hani aynı taraftasınız bir kere, adaletin yerini bulması için çalışıyoruz. Doğrunun ortaya çıkması, doğrunun bilinmesi, anlaşılması için çalışıyoruz. Yani bizim aslında yaptığımız iş kendisini ifade edemeyen insanların ifadesi olmak yani sözü olmak için buradayız. Sosyal hizmet uzmanlarıyla da bugüne kadar verimli çalıştık.”

(K6) "...sosyal hizmet uzmanı böyle daha çok toplumsal ilişkilerine, aile içi ilişkilerine, işte bu çevreyle ilişkilerine falan çok odaklı konuşabiliyor. Ya da mesela burada sosyal hizmet uzmanı hocamızın Aile Bakanlığı geçmişi var bu anlamda mesela birimleri falan bildiği için şiddet uygulanan kişiye şunlara başvurduunuz mu, bunları yaptınız mı? Böyle haklarınız var falan diyebiliyor mesela. Bu anlamda da çok dikkat ediyor."

(K7) "Sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışmak açıkçası daha iyi oluyor. Daha olaylara bütüncül bakış açısıyla bakabiliyoruz. Bizim eksik ve göremediğimiz veya eksik kaldığımız yerlerde sosyal hizmet uzmanı devreye girebiliyor. Bu konuda sosyal hizmet uzmanlarıyla çalışmak daha iyi oluyor açıkçası."

(K9) "Bundan 5 sene önce burada işe başladığımda buradaki sosyal hizmet olan arkadaşımın görevini hakkıyla yerine getirmesi ve onun görüşmelerine şahit olmak çok güzeldi. Sosyal hizmet uzmanının ne iş yaptığını ben meslektaşımınla yani buradaki iş arkadaşımından öğrendim. Çok beğendim gerçekten çok kaliteli iş çıkarıyorlar."

Farklı fakültelerden ve farklı bölümlerden mezun olan meslek gruplarının, sosyal çalışma görevlisi adı altında olmaları ve aynı görev tanımına sahip olmaları beraberinde bazı sorunları da getirmektedir (Atamtürk, 2014). Bunlardan bazıları fikir ayrılıklarının karar verme sürecini etkilediğini, heyet görüşmelerinde bazen soruların üst üste gelmesinden kaynaklı sorunlar yaşandığını ve adli alanda unvandan kaynaklı sorunların da yaşandığı bazı katılımcılar (K1, K3, K5, K6, K8, K22, K29, K30) tarafından da vurgulanmaktadır:

(K1) "...heyet dosyalarında oy çokluğuyla karar oluşturma durumlarında mesela arkadaşın biri farklı bir yerden bakıyor ve diğer iki arkadaşta daha farklı bir yerden bakıyor. Burada bir görüş ayrılığı oluyor ve herkes kendi düşüncesini kabul ettirmeye çalışıyor. Bu noktada zaman zaman görüş ayrılıkları yaşayabiliyoruz."

(K8) "Kısa bir süre birlikte çalıştım diyebilirim yani çok iyi deneyim de değildi onlar. Çünkü bizim Bakanlıkta roller hep iç içe geçmiş olduğu için kimse kendi alanında kalmıyor. Psikolog sosyal hizmet uzmanının yaptığı işi yapmak zorunda işte psikoloğun yaptığını yapmak zorunda işte ev incelemesine bile üç kişilik gittiğimizde çok da verimli sonuç alamıyorum. Çünkü herkes her şeye bakıyor aynı anda ve yine şöyle bir rekabet ortamı geliyor sanki. İşte psikolog da sosyal hizmet uzmanının yaptığı işi daha iyi yapmaya çalışıyoruz. Sonra da sosyal hizmet uzmanı da işte psikolog gibi analiz etmeye çalışıyor bazı şeyleri. O yüzden çok beraber görüşmeler faydalı olmadı açıkçası. Ama ben bu ayrımı ve profesyonelliği hissetmedim hiç."

Sosyal Hizmet Uzmanlarının Görevleri: "Mahkemenin Yardımcı Elemanı"

Davalarda bilirkişi olarak da görev yapan sosyal hizmet uzmanları görevlendirildikleri dosya hakkında gerekli incelemeleri yaptıktan sonra sosyal inceleme raporu hazırlamaktadır (Karataş, 2017). Bu temada 4787 Sayılı kanunun 5. maddesinin 3. fıkrasında belirtilen "mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak" ile ilgili sosyal hizmet uzmanlarından istenen görevlendirilmelerden bahsedilmektedir. Katılımcıların birçoğu (K11, K12, K13, K14 K15, K16, K17, K18, K19) sosyal

hizmet uzmanlarından istenilen görevlerin sosyo-ekonomik durum araştırması yapmak, çocukla görüşme yapmak, rapor hazırlamak ve bilirkişilik yapmak olduğunu belirtmektedir:

(K14) “Çocukla görüşme yapılması isteniyor, psikolojik durumu ile ilgili rapor hazırlanması, mali durum araştırması, vasilik işlemlerine ilişkin rapor sunma olarak söyleyebilirim.”

(K18) “Öncelikle şey, velayet davalarında bilirkişi olarak görüşüne başvuruluyor sosyal hizmet uzmanlarının yani iki tarafında sosyal ve ekonomik durum araştırması yapması için görevlendiriyor. Sosyal hizmet uzmanları tarafla da görüşerek, yaşadıkları alanlara bakarak, ekonomik durumlarına bakarak çocuk için hangisi daha yararlı olacak onun kararını verebiliyor. Çocukla da görüşme yapıyorlar tabii ki bu arada bildiğim kadarıyla bu kadar.”

(K16) “Meslek hayatımın üçüncü yılındayım. Bugüne kadar çocuk mahkemeleri, boşanma işte aile mahkemeleri aynı zamanda ağır cezanın çocuk sıfatıyla baktığı sanıkların suça sürüklenen çocukların olduğu 30-40'a yakın davaya girdim. Orada benim bildiğim kadarıyla sosyal hizmet uzmanlarının görevi çocukların psikolojik ve fizyolojik gelişimini incelemek ve bunun hakkında mahkeme heyetine yardımcı olmak ve bilgi vermek gibi gördüm ben.”

Görev Tanımının Farklılaşmaması: “Hukuki Bir Boşluk”

Adalet Bakanlığı'nda sosyal hizmet uzmanlarının yetki alanına ve sorumluluk kapsamına dahil olan görevler sadece sosyal hizmet uzmanlarına verilmemiş aynı zamanda sosyal çalışma görevlisi adı altında diğer meslek gruplarına da verilmiştir (Karakuş, 2015). Buradan hareketle katılımcılar, sosyal hizmet uzmanları ile pedagoğ ve psikoloğün görevlerinin mevzuat çerçevesinde aynı çatı altında olmasını değerlendirmişlerdir. Katılımcıların bir kısmı (K11, K12, K15, K16, K17, K18, K19) meslek elemanlarının birbirinden farklı eğitim aldıklarını ve farklı lisans programlarından mezun olduklarını ve bu yüzden aynı çatı altında bulunmasının da aykırı bir durum olduğundan bahsetmektedir:

(K12) “Ya bence çok farklı eğitimler alıyorsunuz. Aynı bölümden mezun olunmuyor. Bunun için daha farklı hepsinin mercii alanlarının ayrılması gerekiyor. Bizim meslekte bile avukatlık, savcılık, hâkimlik olarak akademik alanda aynı bile okusak yani aynı eğitimi aldığımız halde ayrılıyoruz. Bence bu üçünün de ayrılmış olması gerekiyor. Bana göre yanlış gelen bir durum. Hepsinizin okuduğu bölümler farklı, derslerinizin aynı olmadığını düşünüyorum. Öyle olsaydı herkes aynı bölümden bitirirdi en azından. O yüzden hepsinin adı farklı ve farklı bir eğitim var ve an azından herkes direk kendi alanında özelleşerek, tamamen kendi alanına yüklenebilir yani. Ama boşanma davasında sosyal hizmet uzmanının gelip dinlemesi farklı bir pedagoğun gelip dinlemesi farklı tabii.”

(K16) “Bence orada bir eksiklik var kanuni bir boşluk var. Muhtemelen pedagoğ biraz daha çocuklara yönelik, sosyal hizmet uzmanı... Tam olarak bunun bir boşluk olduğunu, kanunda bir boşluğunun olduğunu düşünüyorum ve bu nedenle de bir kanun ya da bir genelge mi? Nasıl olursa bu boşluğun düzeltilmesi lazım aydınlatılması lazım insanlar. Bu bir eksiklik bence kanunen düzeltilmesi lazım. Hangi mesleğin ne üzerine yoğunlaşacağını açık olması lazım ki kişiler kendisini o alanda geliştirebilsin. Muhtemelen bunu sizin de ya da aktif olarak çalışan meslektaşlarınız da hem tabiri caizse zoruna gidiyordur hem de uzmanlaşamıyordur. Ya da işte o heves kalmıyordur diye düşünüyorum. Bence bir düzenleme yapılmalı.”

Adli alanda görev tanımının aynı olmasından kaynaklı meslek elemanları arasındaki mesleki sınır aşıldığı için birbirlerinin alanlarına ister istemez dahil olmaktadır ve bu durum mesleki motivasyonu düşürmekle beraber meslekler arası çatışmalara da sebep olmaktadır (Atamtürk, 2010). Sosyal hizmet uzmanı, pedagog ve psikoloğun görevleri açısından bir farklılaşma olduğunu belirten katılımcılardan bazıları (K11, K12, K15, K18) pedagogların ve psikologların daha çok çocuklarla ilgili konularda aktif rol alması gerektiğini vurgularken, sosyal hizmet uzmanlarının ise daha çok aile ve sosyal konularda aktif rol alması gerektiğini vurgulamaktadır:

(K12) *“Bana göre sadece şu an boşanmaya ve aile ve çocuk mahkemeleri yönünden baktığımız zaman hani bir pedagogun çocuklarla iletişiminin daha rahat, daha yerinde olduğunu düşünüyorum. Sosyal hizmet uzmanı aileye daha hâkim olan bir meslek grubudur. Çocuğun seviyesine inmek konusunda pedagog psikolog daha iyi olabileceğini düşünüyorum.”*

(K18) *“Yani farklılaşan görevleri illaki vardır. Atıyorum aile mahkemesinde bir reşit olmayan çocuğun psikolojik durumuyla ilgili sosyal hizmet uzmanı bir rapor yazamaz. Bunu psikolog yapabilir. sosyal hizmet uzmanı sosyal olarak çocuğun geleceği noktasında hangisi daha iyi buna karar verebilir diye düşünüyorum.”*

Sosyal çalışma görevlileri farklı disiplinlerden geldikleri için farklı bakış açılarıyla beraber ekip halinde çalışmaları raporların hem daha kapsamlı hem de içerik açısından daha zengin olabileceğinden dolayı aynı çatı altında olmaları avantaj olarak görülebilmektedir (Aydos ve Köksal-Akyol, 2020). Katılımcılardan bazıları (K11, K12, K14, K15, K17, K18, K19, K20) sosyal hizmet uzmanları ile psikolog ve pedagogun görev tanımının aynı olmasının olumlu yönlerini değerlendirmişlerdir. Değerlendirme sonucunda ise olumlu yanları olarak farklı bakış açılarının zenginliğini, dosyalar için uzman atama sayısında herhangi bir zorluk yaşanmaması ve işlerin hızlı yürümesi olarak belirtmektedirler:

(K18) *“...işlerin hızlı yürümesi adına aynı çatı altında olması bence bu yönden avantaj diye düşünüyorum.”*

(K12) *“Mesela direk atanma yani bir dosya için görev atanma konusunda uzman zorluğu çekmiyoruz. Bir sürü kişi var yani aynı çatı olmasından kaynaklı.”*

(K15) *“Aynı çatı altında olursa farklı bakış açıları gelişir. Yani değerlendirmede bulunurken farklı yönlerden değerlendirmeye alabilirler. Bu avantajlı olabilir.”*

(K20) *“Hepsinin uzmanlık alanları birbirinden farklı bu durum olumlu yönde etkiliyor. Biz bazen heyet raporuna başvurabiliyoruz ve burada her üç meslek grubundan da birer kişinin incelemesi esas alınıyor. Bu da süreci olumlu yönde etkiliyor.”*

SONUÇ VE ÖNERİLER

Adli sosyal hizmet alanı, sosyal hizmet mesleğinde önemli bir yere sahiptir. Sosyal hizmet uzmanları adli sosyal hizmet alanında çocuk mahkemeleri ve aile mahkemelerinde aileyle ve çocukla ilgili olan süreçlerde ve davalarda bireylerin ifadelerinin alınması, ev incelemesinin yapılması, sosyal inceleme

raporunun yazılması, mahkeme öncesi ve mahkeme süreçlerinde kolaylaştırıcı, savunucu ve harekete geçirici rollerini aktif bir şekilde kullanarak bireylere destek olmaktadır. Ancak bu roller her bir meslek elemanı ve sosyal hizmet uzmanı açısından teoride farklılık göstererek öğrenilse de mevzuat ve uygulama açısından farklılık göstermemektedir. 5395 Çocuk Koruma Kanunu'nda sosyal çalışma görevlisi kapsamında bulunan sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagog, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği ile birlikte adli destek görevlisi olarak yine aynı çatı altında toplanmaktadırlar. Bu nedenle görev tanımlaması, her üç meslek grubu için de aynıdır ve görev tanımlamasının farklılaşmamasından kaynaklı bazı sorunlar da ortaya çıkmaktadır.

Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bu araştırmada 7 farklı tema oluşturulmuştur. Bu temalar; sosyal hizmet uzmanlarının eğitimi, görüşme süreci, sosyal inceleme raporlarının değerlendirilmesi, dava süreci, birlikte çalışma deneyimi, sosyal hizmet uzmanlarının görevleri, görev tanımının farklılaşmamasıdır. Bu temalardan ilki sosyal hizmet uzmanlarının aldıkları eğitimin meslek elemanları tarafından değerlendirilmesiydi. Bu değerlendirme sonucunda; katılımcıların çoğunluğu, eğitimin kapsamlı ve adli alan için yeterli olduğunu belirtmektedir. Ancak süpervizyon ile birlikte bu eğitimin desteklenmesinin ve geliştirilmesinin gerekli olduğunu vurguladıkları da görülmektedir. Bu nedenle aile ve çocuk mahkemeleri alanında görev yapmakta olan sosyal hizmet uzmanlarına ve diğer meslek gruplarına süpervizyon hizmeti sunulması için gerekli düzenlemeler yapılabilir.

Öte yandan sosyal hizmet uzmanlarının lisans döneminde öğrendikleri kuramları uygulamak için fırsatlarının olmadığı ve bunun yerine daha çok betimleme ve değerlendirme odaklı bir süreç yürüttükleri belirtilmektedir. Eğitim ile ilgili bu bulgular araştırmaya katılanların neredeyse büyük bir çoğunluğunun sosyal hizmet uzmanlarının aldıkları eğitimin farkında olduğu sonucuna ulaştırmaktadır. Ulaşılan bu sonuca göre diğer meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarının aldıkları eğitimler hakkında bilgi sahibi olmaları demek aslında onlara olan bakış açılarını da olumlu yönde etkilemektedir.

Ayrıca, araştırmanın diğer bir çıktısına göre sosyal hizmet uzmanlarının lisans süreçlerinde hem sosyal inceleme raporu ile ilgili ders almalarının hem de mesleki uygulama kapsamında uygulama yapmalarının adli alanda büyük bir avantaj olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bağlamda ev incelemesi açısından sosyal hizmet uzmanlarının daha yetkin, dikkatli ve titiz olduğu vurgulanmaktadır.

Meslek elemanları (psikolog, pedagog ve avukatlar) sosyal hizmet uzmanları ile birlikte çalışma deneyimlerden bahsederken sosyal hizmet uzmanlarının bütüncül bakış açısının önemli olduğunu ve fikir alışverişi ile birlikte etkili bir ekip çalışması çıkarttıklarını vurgulamaktadırlar. Öte yandan sosyal hizmet uzmanları tarafından yazılan raporların hem mahkemeye bilgi sağlamak hem de mahkeme sürecine etki etmesi açısından önemli bir rol oynadığı araştırmanın sonuçlarından bir diğeridir. Ayrıca, araştırma diğer meslek grupları, sosyal hizmet uzmanları ile farklı eğitimlerden geldikleri halde mevzuat çerçevesinde görev tanımlarının aynı olmasından kaynaklı birbirlerinin sınırlarına ister istemez dahil olmaktadır ve bu durum da bazı sorunlara sebep olabilmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları ile diğer meslek gruplarının arasında yaşanan sorunlar, meslek gruplarının aynı çatı altında olmasından ve görev tanımlamasının farklılaşmamasından kaynaklandığı için bu konuda Bakanlık yeni bir düzenleme yapabilir. Bu çalışma adli alanda yapılmış ve diğer meslek gruplarının sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısını inceleyen bir çalışma olmakla birlikte bundan sonraki yapılan çalışmalar farklı alanlardaki meslek elemanlarının sosyal hizmet uzmanlarına bakış açısının incelenmesine yoğunluk verilebilir.

Adli, Destek ve Mağdur Hizmetleri (ADM) ile birlikte adli destek görevlisi unvanı tanımı yapılmış olup bu tanım sosyal çalışma görevlisinden kaynaklı oluşan sorunlara bir yenisini daha eklemiştir. Her ne kadar farklı meslek gruplarını farklı görev tanımı olsa da unvan olarak adli destek görevlisi ya da sosyal çalışma görevlisi tanımı olması uygulamada hepsinin tek potada eritilmesine olanak sağlamaktadır.

Adli alandaki politika yapıcıların adliye içindeki psikososyal süreçler, mağdur ve dezavantajlıların hakları gibi adli sosyal hizmetin temel felsefesine yönelik algılarının olmayışı sorunların temel kaynağı olup meslekler arası çatışmaya da yol açmaktadır. Nitekim bazı katılımcıların belirttiği gibi “sosyal hizmet uzmanı daha iyi yapar” ya da “psikolog daha iyi yapar” tartışmalarına yol açacak, çalışma huzurunu bozacak durumları ortaya çıkarabilecektir.

Sosyal hizmet uzmanlarının neden sosyal incelemeye yaptığına dair algının halen tam olarak diğer meslek grupları tarafından anlaşılamadığı, sosyal incelemenin bir görüşme türü olarak görüldüğu, sosyal incelemenin aslında çok kapsamlı bilgi toplama, sosyo-kültürel yapı ve sosyal çevre hakkında, müracaatçının durumunun sadece anlatılanlar/anlatılabilenler kadarıyla değil gözlem ve diğer bilgi kaynakları yoluyla edinme olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Sosyal incelemeye ve sosyal inceleme raporuna ilişki bazı psikoloji bölümlerinde dersler konulmaya başlandığı bilinmektedir. Uygulamadaki tek tipleştirici, meslekler arası farkı yok sayan davranışın, istihdam edilme kaygısı ile lisans eğitiminde de sınırların aşılmasına sebep olduğu görülmektedir. Bu konuda sosyal hizmet, psikoloji ve psikolojik danışma camiasının sadece istihdam odaklı değil mesleklerin kendi biricikleri ve değerleri üzerine odaklanıp şu an kendine yer açma çabası ile hareket edilen bir durumdan ziyade mesleklerin kendine has uygulamalarına odaklanmalarının sağlıklı olacağı düşünölmektedir.

Katılımcıların sosyal hizmet eğitiminde yer alan mesleki uygulamanın önemine değindikleri görülmektedir. Özellikle mesleki uygulamalarını yapan öğrencilerin bir adım önde olduğu belirtilmektedir. Bu noktada sosyal hizmet eğitiminde yer alan blok uygulamanın önemi vurgulanmaktadır. Adli alanda daha fazla öğrencinin mesleki uygulama yapmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Sosyal hizmetin sosyal inceleme üzerine odaklanan yapısı, mesleki uygulama ile yetiştirilen öğrencileri saha için hazır hale getirmektedir. Diğer taraftan sosyal hizmet dışındaki meslek gruplarında uygulama için öğrenme boyutları olduğu için kamu adına yük oluşturabilmektedir. Adli

alanda istihdam edilen psikolog ya da pedagog daha önce yapamadığı mesleki uygulamasını yapmakta ve adli alanda çalışmayı öğrenmektedir. Bu sürenin de altı ay ile bir yıl arasında değiştiği düşünülürse adli alandaki verimin düşebileceği belirtilebilir. Bundan dolayı temel anlamda bilgi ve donanımına sahip lisansiyerlere yer verilmeli ve bu işi yapacak olanlar da sosyal hizmet uzmanlarıdır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma için Necmettin Erbakan Üniversitesi'nin Etik Kurul Başkanlığı'ndan 16.04.2021 tarih ve 2021/219 sayılı kararı kapsamında onay alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Atamtürk, E. (2010). Aile mahkemeleri uygulamalarında yaşanan sorunların aile mahkemesi uzmanlarının tükenmişlik düzeylerine ve iş doyumlarına etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Atamtürk, E. (2014). Aile mahkemelerinde sosyal hizmet uygulamaları. V. Işıkhani içinde, Doç. Dr. Şener Koçyıldırım'a Armağan: Sosyal Hizmet ve Toplumla Çalışma (s. 233-244). Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği.
- Aydos, S., Köksal-Akyol, A. (2020). Velayet kararlarında yürütülen süreç: Uzmanlar ne düşünüyor? Ne yapıyor? Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(3), 904-930.
- Başer, D., Kıriloğlu, M. (2020). Türkiye'deki sosyal yardım sistemine yönelik sosyal hizmet uzmanlarının deneyimleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 31(4), 1486-1513.
- Başer, D., Kıriloğlu, M. (2019). Sosyal hizmet öğrencilerinin alan uygulamasına yönelik beklentileri ve deneyimleri: Nitel bir araştırma. Toplum ve Sosyal Hizmet, 30(2), 390-416.
- Bilgin, Ö., Kılıç, M. (2018). Sosyal hizmet uzmanlarının bilirkişilik uygulamalarına dair bir araştırma. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 2(2), 148-180.
- Buz, S., Düzyurt, K., Sağlam, M. (2005). Aile mahkemesinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin sosyal inceleme raporlarına ilişkin değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi örneği. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 26(2), 7-30.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Örneklem Yöntemleri. <http://cv.ankara.edu.tr/duzenleme/kisisel/dosyalar/21082015162828.pdf>
- Cılga, İ. (2005). Aile mahkemelerinin işleyişi ve uygulama sorunları konusunda Ankara'daki Aile Mahkemelerinde görevli hâkim ve uzmanların görüşleri. Toplum ve Sosyal Hizmet, 16(2), 1-34.
- Durak, E.Ş., Durak, M. (2020). Adli psikoloji. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erbay, E., Sevin, Ç. (2013). Hacettepe üniversitesi sosyal hizmet 4. sınıf öğrencilerinin eğitim

- süreçlerine ve gelecekteki meslek yaşamlarına ilişkin görüşleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1), 25-40.
- Ergüt, İ. K. (2019). Aile ve sosyal politikalar bakanlığında görevli uzman yardımcılarının sosyal hizmet mesleği ve disiplini ile sosyal hizmet uzmanlarının mesleki rolleri hakkındaki görüşlerinin incelenmesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erişen, M. A., Kesen, N. F., Daşbaşı, S. (2020). Psikoloji, PDR ve sosyal hizmet öğrencilerinin duygu stilleri, olumsuz değerlendirilme korkusu ve algılanan sosyal yetkinlik düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1599-1623.
- Erükçü, G., Akbaş, E. (2012). Türkiye'de çocuk mahkemeleri uygulamalarına eleştirel bir bakış. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 135-153.
- Gökçearslan-Çifci, E. (t.y.). Adli Sosyal Hizmetin Tarihsel Gelişimi. Erişim adresi: https://itunes-assets.itunes.apple.com/itunes-assets/CobaltPublic/v4/34/dd/22/34dd2229-e155-9b1a-eafc-434f8a5181fb/317-1374037540134345457-adli_sosyal_hizmet__nite_1.pdf
- Gökçearslan-Çifci, E., Özdemir-Ocaklı, B. (2015). Sosyal hizmet uzmanları neden sosyal inceleme raporları yazarlar? *Sosyal Hizmet Dergisi*, Ocak-Haziran/Temmuz-Aralık, 37-40.
- İçağasıoğlu-Çoban, A. (2018). Sosyal hizmet uzmanları seslerini duyuruyor: Dünya sosyal hizmet günü ve sosyal hizmet ve sosyal gelişim için global ajanda. *Sosyal Hizmet Dergisi*, Temmuz-Aralık, 7-16.
- Karakuş, B. (2015). Sosyal hizmet mezunlarının kadro ve unvanı "sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı". *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 169-190.
- Karakuş, B. (2015). Sosyal inceleme raporu: Mevzuat düzenlemelerinde yetki ve sosyal hizmet uzmanı. *Sosyal Hizmet Dergisi*, Ocak-Haziran/Temmuz-Aralık, 57-79.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Hizmet Uygulama Alanları. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/soshizmetteuygulanlari.pdf
- Koç, S. Ç. (2015). Sosyal hizmet uzmanlarının sorun çözme becerileri üzerine bir araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Parlak, S., Demir-Çelebi, Ç. (2018). Çocuk adalet sisteminde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin uygulamaya yönelik algıları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(2), 163-189.
- Saban, A., Ersoy, A. (2019). Eğitimde nitel araştırma desenleri. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Saruç, S., Kayma-Güneş, D. (2014). Suça sürüklenen çocuklar hakkında hazırlanan sosyal inceleme raporlarının mahkeme kararlarına etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 109-132.
- Şahin-Taşğın, N. (2019). Sosyal hizmet süpervizyonu ve Türkiye için öneriler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(3), 1005-1032.
- Şamar, B., Urhan, B. (2020). Adli görüşme odalarında suç mağdurlarıyla görüşme yapan adli görüşmecilerin deneyimlerinin incelenmesi: Eskişehir adliyesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*,

31(3), 931- 959.

Uluğtekin, S. (2004). ocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Uluğtekin, S., Baykara-Acar, Y., Cankurtaran-Öntaş, Ö. (2004). ocuk adalet sisteminde sosyal inceleme raporları (SİR) ve gözetim raporlarının yeri. TBB Dergisi, (53), 35-44.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.